

ภาคีสันนัภสิน

มูลนิธิ

ชุมชนเข้มแข็ง

ท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลเข้มแข็ง

สำนักงานคณะกรรมการ
สุขภาพแห่งชาติ

สานใจ สานพลัง

ภาคีสันนัภสินปฏิรูปสุขภาพะชุมชนเข้มแข็ง

ครั้งที่ 3

ภาคีสถิตินันตสนุน
ปฏิรูป ชุมชนเข้มแข็ง

ท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลเข้มแข็ง

สำนักงานคณะกรรมการ
สุขภาพแห่งชาติ

สานใจ สานพลัง

ภาคีสถิตินันตสนุนปฏิรูปสุขภาวะชุมชนเข้มแข็ง
ครั้งที่ 3

ท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลเข้มแข็ง

สานใจ สานพลัง ภาควิชาสุขภาพปฏิรูปสุขภาพชุมชนเข้มแข็ง ครั้งที่ 3

บรรณาธิการที่ปรึกษา	อำพล จินดาวัฒน์ วณีย์ ปิ่นประทีป คณะทำงานเตรียมการสานพลังขับเคลื่อน การปฏิรูปสุขภาพชุมชนเข้มแข็ง
บรรณาธิการอำนวยการ	วีระศักดิ์ พุทธาศรี
บรรณาธิการ	เตชิต ชาวบางพรหม
กองบรรณาธิการ	ณัฐกา สงวนวงษ์ พรทิพย์ เชื้องาม สุวิชา ทวีสุข
พิมพ์โดย	สำนักสนับสนุนยุทธศาสตร์สังคมเข้มแข็ง (สยส.) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ชั้น 3 อาคารสุขภาพแห่งชาติ ถนนติวานนท์ 14 ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี โทรศัพท์ 0-2832-9013
พิมพ์ครั้งที่แรก	ธันวาคม พ.ศ. 2561
จำนวนพิมพ์	2,000 เล่ม
พิมพ์ที่	บริษัท ปียอนด์ พับลิชชิง จำกัด

คำนำ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
COMMUNITY ORGANIZATIONS
DEVELOPMENT INSTITUTE

สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ

“มีชุมชนเพียงไม่ถึง 500 แห่ง ในประเทศไทย
ที่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตัวเองได้”

นี่เป็นสถานการณ์ที่กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาสรุปไว้ตามข้อมูลปี 2560 ถึงจะเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก เพราะยังมีชุมชนอีกจำนวนมากมีศักยภาพแต่กลับไม่สามารถผลักดันให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ จึงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชม พักผ่อนภายในชุมชนของตัวเอง

ชุมชนหลายแห่งยังประสบปัญหาไม่รู้ว่ามีของดี ควรค่าต่อการสร้างมูลค่าเพิ่ม ปัญหาที่สำคัญ คือ คนในชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจศาสตร์ของการจัดการท่องเที่ยว โดยเฉพาะ “ท่องเที่ยวชุมชน” และเข้าใจไปเองว่าการจัดการท่องเที่ยวเป็นหน้าที่ของบริษัททัวร์หลายชุมชนชาวบ้านแยกกันประกอบอาชีพ โดยไม่ได้มองภาพรวมของชุมชน ทั้งที่หากรวมกันอาจทำให้เกิดความเข้มแข็งและสร้างรายได้ ได้มากกว่าเดิมหลายเท่าตัว

คำถาม คือ ชุมชนคุณเป็นแบบไหนหรือไม่?

สถานการณ์เช่นนี้ อาจสะท้อนภาพใหญ่ของชุมชนที่กำลังเป็นอยู่ แต่ก็มีชุมชนจำนวนหนึ่งขานรับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. สนับสนุนชุมชนทั่วประเทศจัดการท่องเที่ยวรวม 256 ตำบล ใช้งบประมาณรวม 37 ล้านบาท ระหว่างปี 2560-2561 แม้ว่าจะได้รับการตอบรับอย่างดี แต่กว่าชุมชน 1 แห่งจะดูแลบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนของตัวเองได้ ต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือของคนในชุมชน เพราะหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ต้องเกิดขึ้นจากอุตสาหกรรมครัวเรือนภายในชุมชน เชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติโดยมีวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่เป็นส่วนสำคัญ โดยมีเป้าหมายสำคัญที่สุด นั่นคือ การสร้างรายได้ให้คนในชุมชน และเพื่อให้ชุมชนเห็นคุณค่าดูแลทรัพยากรของตัวเองทุกที่ยั่งยืนที่สุดส่วนหน่วยงานรัฐมีหน้าที่เพียงแค่อพยสนับสนุนเท่านั้น

ทำไมต้องท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งที่มีบริษัททัวร์จัดการท่องเที่ยว?

คำตอบของคำถามนี้ อาจแบ่งย่อยได้หลายข้อแต่ทุกข้อสะท้อนว่าการท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนไม่ได้มุ่งหวังทำกำไรในรูปแบบของบริษัทเอกชน แต่มุ่งพัฒนาคนท้องถิ่นและทรัพยากรในพื้นที่

หากปล่อยให้บริษัททัวร์จัดการท่องเที่ยวเพียงลำพังจะไม่มีใครดูแลทรัพยากรในชุมชน ผลกระทบจะตกอยู่ที่คนในท้องถิ่น แต่หากคนในชุมชนจัดการท่องเที่ยวเอง และประโยชน์ตกถึงทุกคน ผลลัพธ์จะตรงกันข้าม

นอกจากนั้นยังส่งผลดีต่อการสืบทอดฟื้นฟูวัฒนธรรมวิถีท้องถิ่น อันหมายถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน จะเกิดการส่งต่อวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นไม่รู้จบ เพราะคุณค่าที่คนทุกยุคสมัยเข้าถึงได้ และมีความภาคภูมิใจ

การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะทำให้เกิดการพัฒนาความรู้ใหม่ให้กับสมาชิก ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้คนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในการนำเสนอปัญหาและความต้องการกับหน่วยงานภายนอกแม้การท่องเที่ยวลักษณะนี้จะไม่สะดวกสบายเหมือนการท่องเที่ยวกับบริษัททัวร์ แต่ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนจะได้รับก็เป็นสิ่งที่บริษัททัวร์จัดหาให้ไม่ได้เช่นเดียวกัน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงมีคำที่สำคัญ คือ คำว่า “โดย” ถ้าหากตกคำว่า โดย อาจหมายถึง ชุมชนเป็นวัตถุของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

เวทีสานใจสานพลังภาคีสนับสนุนปฏิรูปสุขภาวะชุมชนเข้มแข็ง ครั้งที่ 3/2561 (สานใจพร้อม) “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้มแข็ง” วันที่ 2 สิงหาคม 2561 ณ ห้องประชุมไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ชั้น 1 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กรุงเทพมหานคร มีกลุ่มเป้าหมาย จำนวนกว่า 105 คน จากภาคส่วนต่างๆ จัดขึ้นโดยการสนับสนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ซึ่งเป็นเจ้าภาพหลัก และภาคีร่วมจัด จึงขอขอบพระคุณในความร่วมมือที่หวังจะปฏิรูปประเทศโดยผ่านกระบวนการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และยกระดับข้อเสนอเชิงนโยบายผ่านบทเรียนของชุมชน ที่จะสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสืบต่อไป

สำนักสนับสนุนยุทธศาสตร์สังคมเข้มแข็ง
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

สารบัญ

หน้า

คำนำ.....	ก
ชุมชนเข้มแข็งกับการจัดการการท่องเที่ยว.....	1
ปฏิวัติความเชื่อ ท้าทายระบบคนกลางจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	7
วิถีกลุ่มชาติพันธุ์ สร้างสมดุลอำนาจส่วนกลางจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	14
ความกล้าเปลี่ยนความกลัว เป็นความสำเร็จจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	22
ตลาดน้ำพริกวิฤตเป็นโอกาสต่อยอดความยั่งยืน	30
จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	
ข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การขับเคลื่อนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	37

“ชุมชนจะแตกสายจากอำนาจ 3 อย่าง

คือ

อำนาจเงิน อำนาจรัฐ อำนาจความไม่รู้

ที่จะครอบงำความรู้”

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.ประเวศ วะสี

ประชุมหม่อมไฉ่กับ การจัดการการท่องเที่ยว

ประเวศ วะสี

คำอภิปรายในเวทีชุมชนเข้มแข็ง ที่ห้องประชุมไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม พอช.
เมื่อ 2 สิงหาคม 2561

1. การท่องเที่ยวเป็นจุดคานงัดที่นำไปสู่การพัฒนาทุกเรื่อง
2. เพราะฉะนั้นชุมชนทุกแห่งต้องสามารถจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ความเข้มแข็งของการจัดการโดยชุมชนคือหัวใจของความสำเร็จ

3. ไตรภาคี หรือ “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” ระดับตำบล จะทำให้ ตำบลมีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาทุกอย่างที่บูรณาการการทำงานที่เกี่ยวข้อง เข้ามาด้วย นั่นคือ

4. ทำภูมิทัศน์ตำบลให้สวยงาม น่าอยู่ น่าเที่ยว ควรมีสถาปนิกชุมชน เข้ามาร่วมออกแบบ ถ้าจำเป็น อบต. อาจกู้เงินธนาคาร SME มาปรับปรุง ภูมิทัศน์

5. ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนท้องถิ่น ภูมิใจในรากเหง้าและอัตลักษณ์ของตนเอง และดึงดูดนักท่องเที่ยว ทุกตำบล จึงควรจัดให้มีการวิจัยประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างพิพิธภัณฑ์ ตำบล และมีศูนย์ศิลปะ

6. ศิลปอาชีพ การผลิตสินค้าวัฒนธรรม ซึ่งรวมทั้งมีทำอาหารและขนม ที่อร่อยขึ้นชื่อของตำบล มีตลาดชุมชน เป็นจุดดึงดูดให้มีผู้อยากมาท่องเที่ยว ในชุมชน

7. ทุกตำบลเป็นตำบลสุขภาพและมีศูนย์การแพทย์แผนไทยที่ให้บริการ 3 อย่าง คือนวดแผนไทย ประคบด้วยสมุนไพร และชายยาสมุนไพร ที่พิสูจน์แล้วว่าได้ผลจริง เรื่องนี้ถ้าทำให้มีศิลปะสวยงามสะอาดและมีอัธยาศัยคนในเมืองหรือแม้แต่ต่างประเทศจะนิยมมารับบริการ และท่องเที่ยวในตำบลด้วย การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นอีกมิติหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชน

8. วัดแต่ละวัดในตำบลควรมีความสะอาดร่มรื่น มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีพระที่สอนวิปัสสนากรรมฐานได้ การท่องเที่ยวธรรมะเป็นอีกมิติหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชน

9. ทุกตำบลเป็นตำบลปลอดภัย มีการรวมตัวกันในตำบล ศึกษาสำรวจว่าความไม่ปลอดภัยในตำบลอาจมีอะไรบ้าง และจัดการป้องกันและควบคุมไม่ให้มี การจี้ ปล้น ฆ่า ช่มชู้ เด็กจมน้ำตาย อุบัติเหตุจราจร และอุบัติเหตุอื่นๆ รวมทั้งตำบลมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาฉุกเฉินทางการแพทย์ได้อย่างฉับไวและมีประสิทธิภาพ การสามารถประกาศเป็นตำบลปลอดภัยจะทำให้คนในตำบลภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเอง และคนทั้งหลายอยากมาเที่ยวในตำบลนั้น

10. ทุกตำบลเป็นตำบลแห่งการทำความดี มีตำบลหลายตำบลมากขึ้นเรื่อย ๆ ที่ว่าอะไรที่ว่าดีทำหมดทุกอย่าง รวมทั้งดูแลผู้สูงอายุทั้งหมด การทำความดีเป็นเครดิต สามารถใช้กู้เงินจากสถาบันการเงินชุมชนได้ การทำความดีมีได้หลายอย่าง เช่น ช่วยเหลือผู้อื่น ดูแลผู้สูงอายุ อนุรักษ์วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ปฏิบัติธรรม

เมื่อทุกตำบลเป็นตำบลแห่งการทำความดี การท่องเที่ยวชุมชนซึ่งรวมถึงโฮมสเตย์ด้วยก็จะกลายเป็นฐานแห่งการเรียนรู้ที่มีชีวิตในเรื่องความดีงามที่กว้างใหญ่ไพศาล

11. สถาบันการเงินของชุมชน คือ ความสามารถในการจัดการของชุมชน ทั้งในระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล มีตัวอย่างสถาบันการเงินของชุมชนระดับตำบลที่มีการจัดการดี มีเงินออมกว่า 100 ล้านบาท/ตำบล เป็นเครื่องมือในการจัดการเรื่องอาชีพ การเรียนรู้ สวัสดิการ และอื่นๆ รวมทั้งจัดการเรื่องการท่องเที่ยวชุมชนด้วย

12. ที่กล่าวมาโดยสังเขป พอจะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวชุมชนเป็นจุดคานงัดที่นำไปสู่การพัฒนาทุกเรื่อง โดยเฉพาะเมื่อทุกตำบลเป็นตำบลแห่งการทำความดีการท่องเที่ยวชุมชนจะทำให้มหาชนได้เรียนรู้ฐานของความคิดที่ยิ่งใหญ่ทั่วประเทศ ฉะนั้นกระทรวงการท่องเที่ยวก็ดี อพท. ก็ดี ควรทำงานเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ให้ภาคส่วนต่างๆ ในสังคมเข้ามาส่งเสริมตำบลให้ทุกตำบลเป็นตำบลเข้มแข็ง สามารถพัฒนาตนเองเป็นตำบลแห่งความดีงาม และสามารถจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ให้คนทั้งประเทศหรือแม้ชาวต่างประเทศ ได้มาสัมผัสดีความคิด ความงาม และความสุข เพื่อก่อให้เกิดศรัทธาว่า ความดีมีอยู่จริงบนผืนแผ่นดิน และมีความสว่างทางปัญญาว่าชุมชนเข้มแข็งเป็นฐานแห่งความดีงามทั้งปวง

“ **ท่องเที่ยวโดยชุมชน คำที่สำคัญ คือ คำว่า “โดย”**

ถ้าตกคำว่า โดย ไปจะหมายถึงว่าชุมชนเป็นวัตถุประสงค์แห่งการท่องเที่ยว แต่

การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายความว่า

ชุมชนเป็นตัวหลักในการจัดการ

ไม่ใช่เพียงแต่รอให้ใครเขามาจัดท่องเที่ยว ”

นพ.อำพล จินดาวัฒนะ

คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านสังคม

“หัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวชุมชน
คือ อุตสาหกรรมครัวเรือน ที่เชื่อมโยงกับ
นโยบายรัฐ โดยมีสภาองค์กรชุมชนทำหน้าที่เป็น
คนกลาง ประสานข้อมูล เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยง
ทั้งด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยว และการตลาด”

สมชาติ ภาரசสุวรรณ
ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

ปฏิวัติความเชื่อ ก้าวข้ามระบบคหkasงจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ชุมชน ๓.1นิ่มมือ อ.11กสง จ.ระยอง

“ การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นช่องทางสำคัญ
ทำให้คนในชุมชนได้เจอกับผู้บริโภค โดยไม่ผ่านคหkasง ”

“เมื่อการผลิตยึดติดกับระบบการตลาด ช่องว่างที่จะนำผลผลิตไปขายก็จะหมดลง” หลัง “ผู้ใหญ่ดี” หรือ นายชาติชาย เหลืองเจริญ ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลเนินซ้อ ตกผลึกกับแนวคิดนี้จากประสบการณ์ที่คนในพื้นที่เผชิญร่วมกันมาตลอดหลายสิบปี นับเป็นจุดเริ่มต้นของการพลิกวิถีชีวิตของคนในชุมชนตำบลเนินซ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ให้สามารถตั้งหลักพึ่งพาตัวเองได้

“จากชุมชนธรรมดากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม จากชาวบ้านกลายเป็นหุ้นส่วนของกิจการท่องเที่ยว”

ทุกคนทุกบ้าน มีรายได้เพิ่มขึ้น โดยที่ไม่ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตดั้งเดิม เพียงแค่รู้จักจัดการทุกอย่างใหม่ให้เป็นระบบ และคิดแบบเชื่อมโยง

“การท่องเที่ยวโดยชุมชน” เป็นช่องทางสำคัญ ทำให้คนในชุมชนได้เจอกับผู้บริโภค โดยไม่ผ่านคนกลาง”

ด้วยหลักคิดนี้ทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบลเนินซ้อ ก่อตั้ง “มหาวิทยาลัยบ้านนอก” สถานที่รวบรวมผลผลิตทางการเกษตร สินค้าโอท็อป OTOP พื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์แปรรูปฝีมือคนในชุมชน จำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง นับเป็นการสร้างห่วงโซ่เศรษฐกิจของตัวเอง และถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของอีกหลายชีวิต

“มหาวิทยาลัยบ้านนอก” ก่อร่างจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านเปิดเป็นตลาดเล็กๆ มีร่ม 1 คัน โต๊ะ 1 ตัว ก่อนจะพัฒนาไปเรื่อยๆ ผลผลิตที่วางจำหน่ายภายในมหาวิทยาลัยบ้านนอก ต้องมีต่อเนื่องตลอดทั้งปีเพราะคนในตำบลเนินซ้อยึดหลักกลไกการท่องเที่ยวนำการผลิต หมายความว่าใช้จุดเด่นและอัตลักษณ์ของสินค้าท้องถิ่นดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาในชุมชน เพื่อขายผลผลิตที่มีคุณภาพ การจะทำเช่นนี้ได้ชุมชนต้องมีศักยภาพผลิตสินค้าให้สามารถขายได้ตลอดทั้งปี ตรงนี้เป็นจุดแข็งและจุดเริ่มต้น ทำให้คนในชุมชนหาวิธีการแปรรูปสินค้าที่มีเพียงบางช่วงฤดูกาล ให้มีไม่ขาดตอน รวมถึงการเพิ่มสินค้าบางอย่าง ที่ส่งเสริมการขายสินค้าดั้งเดิมของชุมชน

“น้ำพริกกะปิ” เป็นของฝากขึ้นชื่อของที่นี่ แม้จะไม่ได้ทำกะปิเอง แต่มีชาวบ้านทำน้ำพริกกะปิอร่อยจึงต่อยอดการผลิตและผลักดันให้น้ำพริกกะปิ กลายเป็นสินค้ายอดนิยม เมื่อนักท่องเที่ยวซื้อน้ำพริก ก็ต้องซื้อผักท้องถิ่น และสมุนไพรพื้นบ้าน คนทำเกษตรปลูกพืชผักสมุนไพรก็ได้ประโยชน์ โดยมี เงื่อนไขว่า พืชผักชุมชนตำบลเนินฆ้อ ต้องผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ ปราศจากสารเคมีซึ่งไม่ใช่เรื่องยากเพราะชาวบ้านมีแหล่งผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ชีวภาพที่สร้างขึ้นร่วมกัน เช่นเดียวกับสินค้าเกษตรอย่างอื่น เช่น ทุเรียน มังคุด เงาะ สละ แก้วมังกร มะยงชิด ลองกองที่ผิวไม่สวยแต่รสชาติดี ทั้งหมด ผ่านขั้นตอนการปลูกที่ปราศจากสารพิษ รวมถึงการแปรรูปผลไม้เหล่านี้ ให้เป็นผลิตภัณฑ์หลากหลายรูปแบบ ขายได้ตลอดทั้งปี ก็ต้องทำด้วยมาตรฐาน ที่ได้รับการยอมรับและในด้านรสชาติและความสะอาดปลอดภัย

“เมื่อการผลิตยึดติดกับระบบการตลาด ช่องว่างที่จะนำผลผลิตไป ขายก็จะหมดลง”

ไม่เฉพาะความโดดเด่นของการพัฒนาต่อยอดสินค้าเกษตรพื้นบ้าน ชุมชนตำบลเนินฆ้อยังก่อตั้งกลุ่มกิจกรรมอีกหลายกลุ่ม มาทำหน้าที่ขับเคลื่อน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความมั่นคงแข็งแรงเช่น **กลุ่มธนาคาร ชุมชน** สนับสนุนการออมเพื่อความยั่งยืนในชีวิต หรือ **กลุ่มกองทุนรวม** ลงทุนจัดหาและซื้อที่ดินดำเนินกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบลเนินฆ้อ ต่อยอดความคิดและความเข้มแข็งของชุมชน รวมถึงจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ ดูแลกันเองในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย

ขณะที่กลุ่ม **กลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์** ของชุมชนตำบลเนินฆ้อ ได้รับการยอมรับจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาว่าได้มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย ที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ เป็นที่พักคุณภาพสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการ เรียนรู้วิถีชีวิตชาวบ้านและศึกษาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ไม่เพียงเท่านี้ ยังมี **กลุ่ม ๓. ผู้เฒ่า** ซึ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ได้นำเอาศิลปะท้องถิ่น ศิลปินพื้นบ้านมาเล่าขานผ่านการแสดงและถ่ายทอด ส่งต่อให้กับเยาวชนในหมู่บ้าน ทำหน้าที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มานอน โฮมสเตย์ ส่วน **กลุ่มธนาคารต้นไม้** ก็เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้เรื่อง พืชเศรษฐกิจและกลุ่มอื่นๆอีกกว่า 40 กลุ่ม ที่ชุมชนตำบลเนินฆ้อ จัดตั้งขึ้น เป็นกลุ่มย่อย โดยอาศัยต้นทุนและความสามารถของคนในชุมชนขับเคลื่อนงาน เช่น กลุ่มร้านค้าพอเพียงกลุ่มเลี้ยงตะพาบน้ำ กลุ่มตลาดสีเขียว ฯลฯ

กว่าจะถึงวันนี้ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย “ผู้ใหญ่ดี” เน้นย้ำ ก่อนเล่าต่อว่าเริ่มแรก สภาองค์กรชุมชนตำบลเนินฆ้อ เป็นเครือข่ายไม่ใหญ่ ทำงานกันไม่กี่คน โดยขับเคลื่อนเรื่องการฟื้นฟูทรัพยากรคนดินน้ำป่า เพราะชาวบ้านในชุมชน ส่วนใหญ่ทำการเกษตร เช่น ปลูกยางพาราสวนผลไม้ทำนาทำประมง ทำให้ ช่วงแรกการพัฒนาวนเวียนอยู่ที่วิถีเกษตร กระทั่งหวนกลับมาคิดย้อนมอง ต้นทุนของตัวเองว่าจังหวัดระยองเป็นเมืองที่มีสถานที่ท่องเที่ยวมีชื่อเสียง

จำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่พนักงานท่องเที่ยวรู้จักแต่ เกาะเสม็ดจึงเริ่มศึกษาหาองค์ความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. ทำให้รู้ว่าวิธีที่จะผลักดันการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ก้าวหน้า ต้องเกิดจากการพึ่งพาตัวเองและอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน นับเป็นจุดเริ่มต้น “ปฏิวัติความเชื่อของสมาชิกทุกคนจากการคอยพึ่งพาหน่วยงานรัฐเป็นการสร้างพลังทางเศรษฐกิจ” ซึ่งปัจจุบันเรียกกันว่า การสร้างระบบเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งอาศัยเวลานานกว่า 10 ปี จนในที่สุดทุกวันนี้สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลเนินซ้อ ทุกคนกล้าพูดเต็มปากว่า “ไม่กังวลว่าจะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐหรือไม่”

“ ผลสัมฤทธิ์ของการสร้าง
การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืน
จะนำไปสู่การสร้างรายได้ และอาชีพ
ที่สะท้อนวิถีชุมชนโดยแท้จริง ก่อนจะกลายเป็น
เป็นความเข้มแข็งของชุมชนที่สามารถดูแลตนเอง
ได้โดยนำอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนเป็นจุดเริ่มต้น
สร้างมูลค่าภายในชุมชน แต่ละชุมชนมีต้นทุนที่ดี
มีของดีประจำชุมชนมากมาย ขึ้นอยู่กับพื้นที่
ภูมิประเทศ และวัฒนธรรม รวมถึงการถ่ายทอด
จากอดีตสู่ปัจจุบัน ”

สมชาติ ภาரசสุวรรณ

ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

“นอกจากจะดูแลตนเองได้ ยังสามารถยกระดับ
พัฒนาเศรษฐกิจภายในชุมชนได้ด้วย การเริ่มสร้าง
การท่องเที่ยวโดยชุมชนทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้
และกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้
ในทางกลับกันการเป็นชุมชนที่เข้มแข็งก็ทำให้การสร้าง
การท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อจัดการรายได้ให้ชาวบ้านได้ง่ายขึ้น
ทั้ง 2 ส่วน นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
แต่ทั้งหมดก็ต้องเชื่อมโยงและพัฒนาไปด้วยกัน
และจะเกิดความยั่งยืน”

นพ.อำพล จินดาวัฒนะ
คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านสังคม

วิถีกลุ่มชาติพันธุ์ สร้างสมดุลอำนาจส่วนกลาง จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง 5 อำเภอชายแดน จังหวัดตาก

“การท่องเที่ยวในนิยามของคนปกากะญอ
คือการเปิดพื้นที่ที่น่าอภิรมย์ใจ
มีแสงสว่าง ไม่มีมืดมิด”

“พื้นที่ที่น่าอภิรมย์ใจ ในนิยามของคนปกากะญอ คือ ธรรมชาติที่สวยงามของพื้นที่รอยต่อติดประเทศเพื่อนบ้าน” สุวิชา นพัฒนาไพรวัลย์ รองคณบดีฝ่ายเครือข่ายชุมชน รักษาการแทนผู้อำนวยการศูนย์การจัดการ

ภูมิวัฒนธรรมวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒพายามบรรยายภาพของต้นทูนชุมชนชาวกะเหรี่ยงให้เข้าด้วยประโยคสั้นๆ ง่ายๆ ในฐานะคนหนุ่มชาวปกากะญอ ที่เกิดและเติบโตบนดอยสูง ถูกเรียกขานว่า ป่าสนวัดจันทร์ ปัจจุบันเป็นส่วนอำเภอถ้ำก๊วยถ้ำพัฒนา จ.เชียงใหม่

วันนี้เราสวมบทบาทตัวแทนชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ชายแดนจังหวัดตาก บอกเล่าเรื่องราว การก่อร่างของปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ 5 แห่ง ที่ใช้ธรรมชาติเป็นต้นทุน ตลอด 2 ปีที่ผ่านมา

หากนับย้อนกลับไปจุดเริ่มต้น “สุวิธาน” เอ่ยอย่างเต็มปากเต็มคำ ว่าไม่มีชาวกะเหรี่ยงคนไหน ปฏิเสธการลุกขึ้นปกป้องระบบนิเวศน์ที่อุดมสมบูรณ์รอบชุมชนของพวกเขาให้อยู่รอดปลอดภัยจากการถูกรุกล้ำโดยอำนาจส่วนกลาง ผ่านการสร้างวาทกรรมว่าอำเภอติดแนวชายแดนจังหวัดตากเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่มีมูลค่าการส่งออกมหาศาล

แม้ว่า 5 ชุมชนชาวกะเหรี่ยงจะมีเป้าหมายเดียวกัน แต่วิถีชีวิตที่แตกต่างกันออกไป ก็ทำให้เป้าหมายและการพัฒนาในทิศทางนี้ ต้องเผชิญกับอุปสรรคมากมาย เปรียบเสมือนบททดสอบระหว่างทาง

ชุมชนกะเหรี่ยงอำเภออุ้มผาง และชุมชนกะเหรี่ยงอำเภอพบพระ เป็นกะเหรี่ยงดั้งเดิม มีต้นทุนทางประเพณีวัฒนธรรมเป็นฐานของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ชุมชนกะเหรี่ยงในอำเภอแม่สอด มีช่างไม่น้อยกว่าจังหวัดสุรินทร์ การพัฒนาจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำเป็นต้องใช้การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ผสมผสานกับการนำช่างเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอัตลักษณ์ ที่ตั้งอยู่บนเงื่อนไขเข้าใจและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่ใช่การทรมาณสัตว์

ชุมชนกะเหรี่ยงในอำเภอแม่ระมาด มีภูมิปัญญาเกี่ยวกับรังผึ้ง บ่งบอกถึงระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ต่างจาก ชุมชนกะเหรี่ยงในอำเภอท่าสองยาง ชาวบ้านยังมีวิถีชีวิตยึดโยงกับผืนป่าได้อย่างสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าหายากในพื้นที่จำนวนมากและกำลังจะได้รับการรับรองเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งหมดเป็นจุดเริ่มต้นของการวางรากฐานพัฒนาระยะยาว คือทุกชุมชนต้องหา ลักษณะเฉพาะที่บ่งชี้ตัวตนให้พบ และสร้างความร่วมมือภายในชุมชนให้เกิดขึ้นมากที่สุด

“สุวิ خان” เล่าต่อว่า การผลักดันการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชาวกะเหรี่ยงใน 5 อำเภอ จังหวัดตาก ในระยะเร่งด่วน คือ การนำเสนออัตลักษณ์แสดงให้เห็นว่า พื้นที่เขตชายแดนมีร่องรอยวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมเป็นต้นทุนสำคัญ มุ่งหวังให้ภาครัฐปรับแนวคิดและทิศทางการพัฒนาให้พื้นที่ชายแดนเป็นเขตทางเศรษฐกิจที่มีมูลค่าเม็ดเงินมหาศาลเป็นตัวตั้ง แต่ไม่ได้คิดถึง ชีวิตความเป็นอยู่ที่มั่นคงของคนพื้นที่

“

เป็นที่ทราบกันดีว่า
ชาวกะเหรี่ยงรู้จักรักษาชุมชน
และระบบนิเวศของเธอ
อย่างดีมาตลอด ถ้าเราส่งเสริม
ให้เขารักษาวัฒนธรรมของเธอ
เพิ่มเติมด้วยการจัดตั้งเป็น
ศูนย์เรียนรู้เรื่องชุมชนกะเหรี่ยง
ก็เป็นเรื่องที่ดี

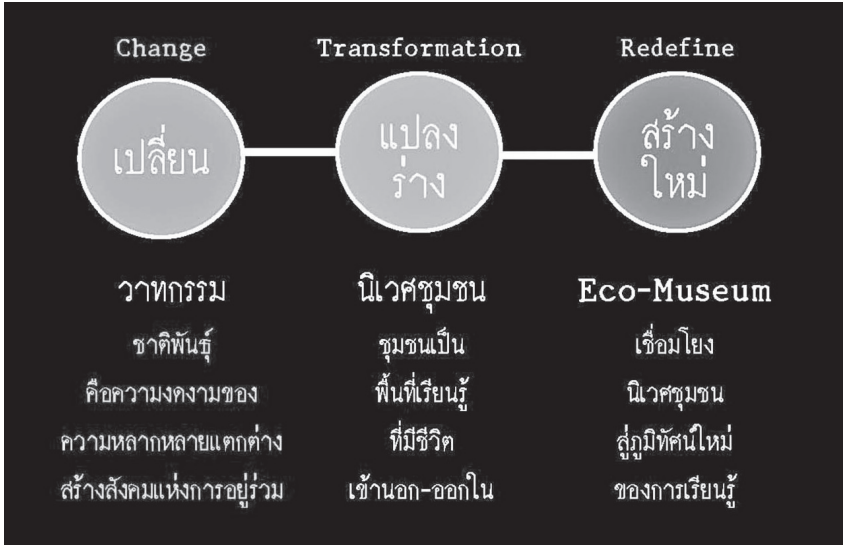
”

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.ประเวศ วะสี

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงทั้ง 5 ชุมชน อยู่ระหว่างระดมความคิด เพื่อออกแบบทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ 2 ฝั่งแม่น้ำเมย ด้วยการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชื่อม 2 ฝั่งแม่น้ำเมยเข้าหากัน เพราะหากย้อนไปในอดีตมีหลักฐานปรากฏชัดเจนว่า กะเหรี่ยง 2 ฝั่งแม่น้ำเมย ทั้งไทยและเมียนมาร์มีวัฒนธรรมประเพณีเชื่อมโยงถึงกัน แต่ปัจจุบันแม่น้ำเมย กลายเป็นจุดกั้นวัฒนธรรมของกะเหรี่ยง 2 ฝั่ง

หากเชื่อมโยงกันได้ จะมีต้นทุนทางธรรมชาติให้ได้คิดและออกแบบ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อีกหลากหลาย เช่น จะไปถึงชุมชนที่มี บ่อน้ำพุร้อนที่มิน้ำแร่ธรรมชาติได้อย่างไร และจากจุดนี้จะเชื่อมโยงไปยัง หมู่บ้านข้างในอำเภอแม่สอด ที่มีอายุเก่าแก่ 200 ปี ได้อย่างไร ต้นทุนเหล่านี้ ถ้าชุมชนไม่ใช่ประโยชน์ เอกชนก็จะเข้ามาใช้แทน

“ไม่มีชาวกะเหรี่ยงคนไหน ปฏิเสธการลุกขึ้นปกป้องระบบนิเวศน์ ที่อุดมสมบูรณ์รอบชุมชนของพวกเขาให้อยู่รอดปลอดภัยจากการถูกรุกล้ำ โดยอำนาจส่วนกลาง ผ่านการสร้างวาทกรรมว่าอำเภอติดแนวชายแดน จังหวัดตากเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่มีมูลค่าการส่งออกมหาศาล”

สิ่งที่ชาวกะเหรี่ยง 5 ชุมชนพยายามผลักดันผ่านการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน อาจเรียกได้ว่า คือ “พิพิธภัณฑ์เชิงนิเวศ” ที่ไม่ได้มีแค่อาคาร เก็บสะสมข้อมูลความรู้ แต่มีตัวบุคคล มีปราชญ์ชาวบ้านที่รู้เรื่องวัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชาวปกากะญอ ซึ่งผู้เข้าไปเยี่ยมชม สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ หรือ ทดลองทำกิจกรรมต่างๆร่วมกับ ชาวบ้านในชุมชนได้ โดยมีศูนย์เชื่อมโยงข้อมูลหน้าที่เหมือนสถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน ร้อยเรียงเครือข่ายชุมชนต่างๆเข้าหากันในรูปแบบของศูนย์กลาง ประสานงาน พิพิธภัณฑ์ลักษณะนี้ แตกต่างกับพิพิธภัณฑ์แบบดั้งเดิมที่ที่ ถูกสร้างและออกแบบเป็นอาคารรวบรวมสิ่งของเท่านั้น

สุวิ خان พัฒนาไพรวัลย์ ตัวแทนชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง 5 อำเภอ ชายแดน จังหวัดตากกล่าวทิ้งท้าย สรุปความพยายามจัดการท่องเที่ยวโดย ชุมชนชาวกะเหรี่ยงติดแนวชายแดน ตลอด2ปีที่ผ่านมา และแนวคิดที่จะต้อง สานต่อให้เกิดขึ้นได้จริงในไม่ช้านี้

“

ท่องเที่ยวชุมชน
เป็นเหมือนยุทธศาสตร์กลาง
ทั้งเศรษฐกิจชุมชนทั้งคุณภาพชีวิต
สิ่งแวดล้อมชุมชนหากชุมชนสะอาด
นักท่องเที่ยวก็จะมาเที่ยวเยอะ

”

นพ.พลเดช ปิ่นประทีป
เลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

“ ทรัพยากรเป็นต้นทุนที่จะทำให้การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
เพราะฉะนั้น การพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
มันจะเกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนรู้ว่า
ต้องรักษาเสถียรภาพทรัพยากรให้ดียิ่งขึ้น
ทั้งทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม เปรียบได้กับ
บ้านเมืองที่สะอาดขึ้น ความปลอดภัยก็มากยิ่งขึ้น
อาชญากรรมความรุนแรงก็ค่อยๆลดลง ”

นพ.อำพล จินตาวัฒน์

คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านสังคม

ความกล้าเปลี่ยนความกลัวเป็นความสำเร็จ จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ชุมชน ต.ตันหยงโป อ.เมืองสตูล จ.สตูล

“ชาวบ้านกังวลว่าการพูดภาษาไทยไม่ชัด
อาจสร้างปัญหากับคนนอกที่มาเยือน
แต่ผลลัพธ์กลับตรงกันข้าม”

“ฝั่งซ้ายมองเห็นเกาะสังกาวิ ฝั่งขวามองเห็นเกาะตะรุเตา”

นับเป็นทัศนียภาพเฉพาะตัวของชุมชนบ้านบากันเคย ตำบลตันหยงโป อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล คนนอกต่างอิจฉาชาวบ้านที่นี่ เพราะวิวทิวทัศน์ลักษณะนี้สามารถมองเห็นได้ภายในบ้านของตัวเอง โดยไม่ต้องเดินทางไปไหนไกล

บุหงา อุเส็น ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน บอกเล่าถึงต้นทุนทางธรรมชาติของชุมชนตัวเอง ด้วยใบหน้าเปื้อนรอยยิ้มแห่งความสุข สะท้อนความภาคภูมิใจบ้านเกิดของตัวเอง ในฐานะตัวแทนสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นหยงโป

เธอเล่าต่อว่า ต้นทุนทางธรรมชาติ คือหัวใจสำคัญของการต่อยอดพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตลอดเกือบ 10 ปีที่ผ่านมาของเธอและชาวบ้านที่นั่น หลังก่อตั้งสภาองค์กรชุมชนในปี 2552 ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นทำให้ชุมชนได้รับงบประมาณตั้งต้นด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวจากภาครัฐจำนวนมาก

สำหรับชุมชนบ้านบากันเคยอยู่ห่างจากตัวเมืองสตูลประมาณ 18 กิโลเมตร ชาวบ้านในชุมชนเป็นชาวมุสลิม 100% แต่เดิมพวกเขาไม่ค่อยให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน นั่นเป็นเพราะ ทุกคนไม่มีความรู้ด้านการท่องเที่ยว และมองข้ามต้นทุนสำคัญในจุดนี้ไปจึงไม่ได้ใช้ทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด

"เหลือเชื่อเสียหะคะ...โกตท้องถิ่นของเรามาจนพูดทองแดง หมักท้องถิ่นเขาจะให้ทิปเยอะ"

ช่วงแรกของการตั้งไข่สร้างระบบและความเข้าใจต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่กังวลว่าการพูดภาษาไทยไม่ชัดอาจสร้างปัญหาการสื่อสารกับคนนอกที่มาเยือน และจะทำให้ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามา แต่เมื่อเริ่มต้นทดลองปรากฏว่า ผลลัพธ์กลับเป็นตรงกันข้าม ได้รับการตอบรับอย่างดี โดยเฉพาะกลุ่มโกตท้องถิ่นที่พูดได้ทั้งภาษามาลายูและภาษาไทย จุดอ่อนกลายเป็นจุดเด่น นำไปสู่อัตลักษณ์และเสน่ห์เฉพาะตัวหาจากที่อื่นไม่ได้ ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในชุมชนอย่างไม่ขาดสาย

บุหงา อุเส็นเล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนของเธออย่างติดตลก เธออธิบายต่อว่าจุดเริ่มต้นของการพัฒนาคนในชุมชน คือ การให้ความรู้เพื่อให้เกิดความคิดที่เป็นระบบ มีสภาองค์กรชุมชนเป็นตัวเชื่อมประสานงานระหว่างชาวบ้านด้วยกัน

บุหงา เน้นย้ำว่าในช่วงแรกคนในชุมชนประชุมทำแผนงานร่วมกันตลอด โดยเฉพาะแผนจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพราะนอกจากจะทำให้ทุกคนในชุมชนเข้าใจตรงกันต่อเป้าหมาย ชาวบ้านยังใช้แผนที่ของบรรพบุรุษสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การเดินทางพัฒนาคล่องตัวขึ้น เมื่อได้เงินเป็นทุนมาจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทุกคนข้อตกลงร่วมกันว่าจะนำเงินเข้าสภาองค์กรชุมชนเพื่อดูแลชุมชนร่วมกัน

เช่น เงิน 100 บาท จะถูกแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ เงินสำหรับให้คนในชุมชนใช้จ่าย 60 บาท เงินค่าบริหารจัดการสาธารณูปโภค ค่าน้ำค่าไฟ 20 บาท เงินกองกลางสำหรับผู้สูงอายุและเด็กด้อยโอกาส 20 บาท และเงินสำหรับการคืนทุนให้ธรรมชาติ เช่น จัดกิจกรรมเก็บขยะ ปลูกป่า 10 บาท เพื่อรักษาทัศนียภาพความสวยงามของธรรมชาติรวมไปถึง

การจัดระบบสร้างความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเช่น เกษะหินเหล็ก หรือ เกษะกวาง มีนักท่องเที่ยวสนใจเข้าไปเยี่ยมชมจำนวนมาก ก็ใช้งบประมาณส่วนนี้ปรับปรุงและกันพื้นที่บางส่วนเพื่อรักษาความสวยงามไว้ หรือบางจุดที่มีประวัติศาสตร์เฉพาะของพื้นที่ก็ตั้งดูแลเป็นพิเศษ เพราะยิ่งได้รับความสนใจมากความเสื่อมโทรมก็จะตามมาอย่างรวดเร็ว คนในชุมชนบ้านบากันเคย จึงต้องรักษาสมดุลเหล่านี้เอาไว้ได้

นอกจากการเปิดท่องเที่ยวโดยมีไกด์ท้องถิ่นนำเที่ยวแล้ว สภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโปยังเพิ่มช่องทางหารายได้ด้วยการส่งเสริมการสร้างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น หากใครไปชุมชนบ้านบากันเคยแล้วไม่ซื้อกะปิเคยก็น่าจะถือว่าไปไม่ถึง อันนี้เป็นตัวชีวิตที่ทำให้ทุกครั้งที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในชุมชนจะต้องซื้อกะปิเคยกจากชาวบ้าน และสร้างคุณค่ากะปิท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้และเข้าใจ ด้วยการพาเขาไปดูและทดลองทำกะปิเคยกโดยใช้วิธีการแบบดโบราณที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ นับเป็นการสร้างรายได้และมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ของคนในชุมชน

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโปจัดงบประมาณชุมชนไว้ดูแลแต่ก็ไม่เชื่อว่าคนกลุ่มนี้จะไม่มึงานทำ เพราะพวกเขาก็ร่วมคิดหาวิธีการสร้างรายได้จากกระแสท่องเที่ยวที่ไหลบ่าเข้ามาในชุมชน เช่น ทำหมวกตุ๊กตไว้ขายให้กับนักท่องเที่ยว หรือแม้แต่กลุ่มเด็ก สภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโปก็ได้จัดหาเรือคายัคมาให้พวกเขาพาย เพื่อพานักท่องเที่ยวดูระบบนิเวศน์ป่าชายเลน

ไม่เพียงเท่านั้น ชุมชนแห่งนี้ยังจัดตั้งสถาบันการเงินของตำบล
ต้นหยงโป ได้รับความร่วมมือจากกรมการพัฒนาชุมชน โดยสถาบันทางการเงิน
จะแบ่งเงินเป็น 4 ส่วน คือ เงินที่อยู่อาศัย เงินสวัสดิการ เงินเศรษฐกิจ และ
เงินกองทุนพัฒนาชุมชน โดยชาวบ้านทุกคนที่เข้าร่วมทุนต้องยอมรับกติกา
เช่น หากกู้เงินไปซื้อเรือมาให้บริการนักท่องเที่ยว จะมีข้อกำหนดหักเงินที่ได้
จากนักท่องเที่ยว ส่วนการจัดลำดับเรือวิ่งรับนักท่องเที่ยวก็จะใช้หลักวนกัน
อย่างครบถ้วนทั่วถึง

“หากพวกเราไม่เริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในวันนั้น ก็คงไม่มี
วันนี้ วันที่การกระจายรายได้เป็นไปอย่างทั่วถึงเป็นธรรม และคนในชุมชน
ก็เห็นคุณค่าของการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ” บุษงา อูเส็น หญิงเก่ง
แห่งบ้านบากันเคย รู้สึกภาคภูมิใจตลอดการเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นภายในชุมชน
ของเธอ

“ การสร้างชุมชนเข้มแข็งคือ “หัวใจ”
ของการพัฒนาโลก เพราะความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มสูงขึ้น
เรื่อยๆจะทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างถึงที่สุด
ไม่เฉพาะแต่ประเทศไทย แต่รวมถึงทุกประเทศในโลก ”

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.ประเวศ วะสี

“การเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันไม่ได้หมายความว่า
ห้ามคิดต่าง แต่หมายถึงต้องยอมรับกันและกัน
โดยความเห็นต่างที่เกิดขึ้น จะยังทำให้เกิดการถกเถียง
จนได้ข้อสรุปที่ดีที่สุดทั้งหมดคือกระบวนการเรียนรู้
ขนาดใหญ่ที่เมื่อเกิดขึ้นในพื้นที่ใด
จะยังเป็นประโยชน์ต่อคนในพื้นที่นั้นๆ”

นพ.อำพล จินดาวัฒนะ
คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านสังคม

ตลาดน้ำพริกวิฤตเป็นโอกาส ต่อ ยอดความยั่งยืน จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ต.บางน้ำผึ้ง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ

“ถ้าจึงผมสาวออก” ตำนานกำเนิดตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง

“ที่บ้านฉันทายแค่ปลาทุตัมเต็มในตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง
ช่วงตลาดเปิดใหม่ๆขายได้วันละ 30 กิโลกรัม
แต่ปัจจุบันขายได้ 100 กิโลกรัม สัปดาห์หนึ่งขายแค่
วันเสาร์-อาทิตย์ มีรายได้มากกว่า 10,000 บาท”

นอกจากจะมีสถานะทางสังคมเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ อาภรณ์ พานทอง ยังเป็นหนึ่งในแม่ค้าในตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ตลาดน้ำที่พลิกชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนไปอย่างสิ้นเชิง

ก่อนจะกลายเป็นตลาดน้ำชื่อดังในปัจจุบัน นับย้อนไปปี 2547 ตลาดน้ำบางน้ำผึ้งใช้เวลา 1-2 ปีล้มลุกคลุกคลานถึงขนาด ต้องกำหนดกติกาให้คนที่จะมาขายสินค้า ต้องเป็นคนในชุมชนเท่านั้นเพราะนอกจากจำเป็นจะต้อง ตั้งหลักด้วยการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์เฉพาะตัว หัวใจสำคัญของจัดการท่องเที่ยวชุมชน ก็คือ การกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชนอย่างทั่วถึง

ผู้ใหญ่บ้านคนเก่งของตำบลบางน้ำผึ้งเล่าต่อว่า สินค้าที่ชาวบ้านนำมาขายส่วนใหญ่ในช่วงเริ่มแรก เป็นการต่อยอดมาจากความถนัดในอดีตตามภูมิปัญญาเดิมของชุมชน เช่น ขายปลาทุตัมเค็ม เพราะเมื่อก่อนทำน้ำตาลมะพร้าวและน้ำตาลปี๊บ ในบ้านจะมีเตาเคี่ยวตาลอยู่เวลาน้ำตาลเหลือกันกระทะผู้ใหญ่ในบ้านก็จะเอามาใส่ปี๊บไว้ก่อนจะไปตัดอ้อย ซึ่งปลามาทุตัมเค็มให้กินจนเป็นอาหารหลักของบ้าน ก็ได้สูตรตกทอดกันมาและมีอุปกรณ์อยู่ที่บ้านอยู่แล้ว แม้จะขายแค่ปลาทุตัมเค็มแต่จากเดิมที่เริ่มเปิดตลาดขายได้วันละ 30 กิโลกรัม ปัจจุบันขายได้ 100 กิโลกรัม ซึ่งใช้เวลาขายแค่วันเสาร์และอาทิตย์เท่านั้น มีรายได้กว่า 10,000 บาทจากจุดเริ่มต้นเมื่อปี 2547 ตลาดน้ำบางน้ำผึ้งมีร้านค้าเพียง 100 ร้าน ผ่านมา 4 ปี ปัจจุบันเริ่มมีความแข็งแรงก็เปิดให้คนนอกมาร่วมขายสินค้าด้วย เพื่อสร้างความหลากหลายให้กับนักท่องเที่ยว จนถึงตอนนี้ทั้งตลาดมีร้านค้ามากถึง 800 ร้าน

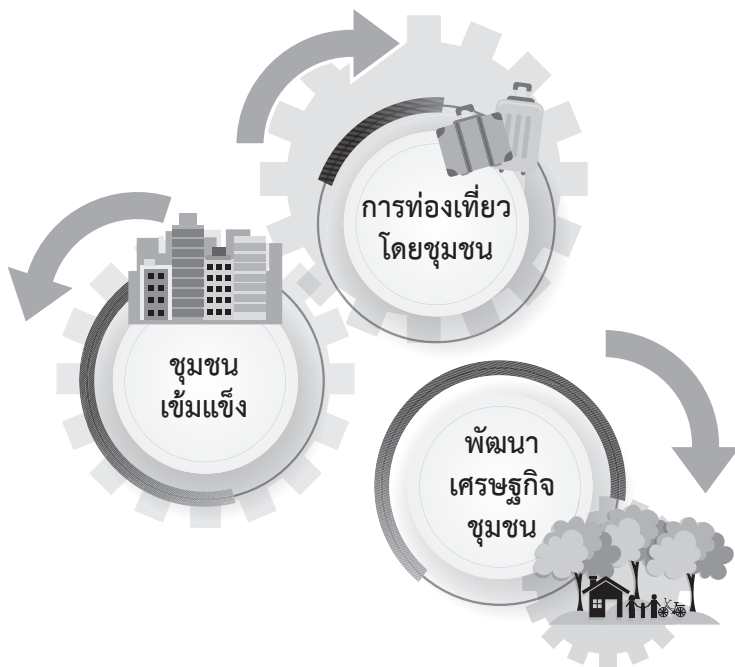
แม้ตลาดน้ำแห่งนี้จะมีมาตั้งแต่อดีต ถือเป็นเรื่องปกติที่ชาวบ้านทุกตำบลในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จะนำพืชผลการเกษตรมาขายกันที่ตลาดท้องถิ่น อยู่ตรงข้ามกับท่าเรือคลองเตยในปัจจุบันแต่ต่อมาพื้นที่เดิมลุ่มสลายลงเนื่องจากน้ำท่วมต่อเนื่องหลายปี จากที่เคยปลูกอะไรก็งอกงาม กลายเป็นปลูกอะไรก็ไม่ขึ้น จากสวนมะพร้าวที่อุดมสมบูรณ์ เจ้าของสวนสามารถเอามะพร้าวไปทำน้ำตาลปีบขายเป็นอีกหนึ่งช่องทางทำรายได้ กลายเป็นไม่มีทั้งมะพร้าว และไม่มีทั้งน้ำตาลปีบเพราะต้นมะพร้าวตายหมด

กระทั่งปี 2540 เกิดวิกฤตเศรษฐกิจที่เรียกขานกันว่า ฟองสบู่แตก ชาวบ้านในชุมชนตกงานจำนวนมากคนในชุมชนจึงเริ่มรวมกลุ่มปรึกษาหารือกัน นำคนที่ตกงานมาทำสวน เริ่มจากไปดูที่ดินว่าเป็นของใครบ้าง ใครหนีน้ำท่วมไปแล้วก็ไปติดต่อขอซื้อที่ดินมาในราคาตารางวาละประมาณ 300 บาท พอรวบรวมพื้นที่ได้ส่วนหนึ่งชุมชนก็เริ่มทำเกษตรโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง น้อมนำคำสอนของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาใช้ เริ่มจากปลูกเองกินเอง ยึดหลักพึ่งพาตัวเองเป็นหลัก รัฐไม่ได้เข้ามาช่วยเหลืออะไร

**“หากการจัดการในชุมชนแต่ละแห่งทำได้ดีแล้ว
สามารถย้ายเครือข่ายจากชุมชนแห่งหนึ่งไปยัง
ชุมชนอีกแห่งหนึ่งและพัฒนาต่อไปสู่ระดับจังหวัด
ระดับประเทศ และก้าวไปสู่ระดับนานาชาติได้
หากเปรียบเทียบกับการสร้างเจดีย์ ก็ต้องมีคามเชื่อมั่น
จากฐานรากที่แข็งแรงก่อน เจดีย์ถึงจะมั่นคง”**

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.ประเวศ วะสี

ในที่สุดปี 2546 ตลาดน้ำบางน้ำผึ้งก็เกิดขึ้น หลังชาวบ้านได้ผลผลิตทางการเกษตรมากขึ้น แต่ไม่มีตลาดขาย องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้งจึงมีแนวคิดสร้างตลาดน้ำขึ้นใหม่ โดยใช้เงินขององค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้งมาเป็นทุนเริ่มต้น แต่ตั้งต้นจากการใช้เงินของรัฐ ทำให้เกิดความเป็นห่วงว่า ถ้าตลาดไม่มีคนเข้ามาเที่ยวจับจ่ายใช้สอยจะอย่างไร ถือเป็นความรับผิดชอบสูง สุดทำนายนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้งตัดสินใจประกาศว่า “ถ้าเงินผมลาออก”

แม้ที่ผ่านมาจะประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง แต่คนในชุมชนตำบลบางน้ำผึ้ง ยังคงมองไปข้างหน้าโดยมีเป้าหมายหลักคือทำให้การชาวบ้านที่นี่มีรายได้มากยิ่งขึ้น เพราะในอดีตเคยมีประสบการณ์ คือ ตลาดน้ำที่สร้างได้รับความนิยม แต่เมื่อถึงจุดหนึ่งความนิยมก็ลดน้อยถอยไป นี่เป็นเหตุผลที่ทำให้ชาวบ้านบางน้ำผึ้งอยู่ระหว่างการคิดริเริ่มจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบยั่งยืน ตอนนี้ทำในลักษณะชมรมการท่องเที่ยว ทำโฮมสเตย์ เพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มเติมจากเดิมที่มีเฉพาะอุตสาหกรรมที่มีตลาดน้ำ โดยโฮมสเตย์ที่สร้างขึ้นได้รับมาตรฐานโฮมสเตย์ไทยและมาตรฐานอาเซียนเป็นรุ่นแรก โดยการพัฒนามุ่งเน้นให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการรักษาทรัพยากรที่เปรียบเสมือนต้นทุนของพื้นที่ไม่คิดขายที่ดินเหมือนในอดีต เพื่อสร้างรายได้ที่ยั่งยืนให้กับทุกคน ซึ่งปัจจุบันราคาที่ดินแถบนี้พุ่งขึ้นสูง ยิ่งถ้าอยู่ริมแม่น้ำ ราคาสูงถึง 20-30 ล้านบาท

สาเหตุที่ต้องคุยกันเรื่องนี้อย่างจริงจังในหมู่ชาวบ้าน เพราะปัจจุบันเหลือที่ดินริมน้ำที่เป็นของชาวบ้านดั้งเดิมเพียง 5 ไร่เท่านั้น จึงต้องพยายามรักษาไว้ให้ดีที่สุดไมเช่นนั้นในอนาคตก็จะไม่เหลือต้นทุนอะไรให้คิดต่อยอด และจูงมือพากันข้ามพันวิกฤตได้อีก

“นับเป็นความท้าทายรอบใหม่ของชุมชนตำบลบางน้ำผึ้ง”
ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ตำบลบางน้ำผึ้ง ทิ้งท้าย ด้วยความมั่นใจว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะเป็นวิธีเดียวในการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนของพวกเขา

“ การจะพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
ต้องอาศัยการกำหนดกติการ่วมกันของคนในชุมชน
การจัดการกันเองหมายความว่าไม่ทิ้งใครคนใดคนหนึ่ง
ไว้ด้านหลัง ทุกฝ่ายต้องประสานความร่วมมือทั้งภาครัฐ
เอกชน องค์กรอิสระ และที่สำคัญที่สุดคือ
คนในชุมชนต้องเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ”

นพ.อำพล จินดาวัฒนะ
คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านสังคม

ข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การขับเคลื่อน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ภาคเหนือ

1. พัฒนาบุคลากร อาสาสมัคร จิตอาสา ในชุมชน ให้มีศักยภาพทุกด้าน ยกกระดับคุณภาพชีวิตทุกมิติ
2. สำรวจข้อมูล ทุนชุมชน ในพื้นที่เพื่อจัดทำฐานข้อมูล เป็นแหล่งเรียนรู้ ชูอัตลักษณ์ ประเพณีวัฒนธรรม สร้างงาน รายได้ให้ชุมชน และพัฒนาแหล่งงบประมาณสนับสนุนระบบเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
3. กระบวนการจัดการ วิธีการในการดำเนินงาน พัฒนาโครงสร้างคณะทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนทำเอง
4. จัดกระบวนการทำความเข้าใจในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายร่วมให้ชัดเจน แบบเห็นช้างทั้งตัว เห็นศักยภาพทั้งชุมชน
5. สื่อสารสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชนท้องถิ่นทั้งประชาชนและรัฐท้องถิ่นต้องร่วมมือร่วมใจเกื้อกูลมีทิศทางเดียวกัน
6. ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการประเมินผลเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
7. ผลักดันสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อเข้าสู่ข้อบัญญัติ งบประมาณรายจ่ายประจำปีต่อเนื่อง

ภาคอีสาน

1. ถอดบทเรียน ประสบการณ์จากความจริง การบริหารจัดการ การท่องเที่ยวชุมชน
2. จัดการความรู้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อค้นหาปัจจัยความสำเร็จ และยกระดับให้สอดคล้องการการท่องเที่ยวของชุมชนเอง
3. ให้มีการบูรณาการแผน งบประมาณของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อแบ่งบทบาท ภารกิจให้ชัดในการสนับสนุนพื้นที่
4. พัฒนานโยบายชาติให้ชัดเจนเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และสนับสนุนกฎวิธี ถูกจุดเพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาและจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนอย่างแท้จริง

ภาคสอง

1. มีนโยบายจากการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยชุมชนเป็นคนเสนอและรับฟังความคิดเห็นกันเองจนได้มติที่ชุมชนสามารถทำได้
2. พัฒนาคน กลไก ตามยุทธศาสตร์ที่ชุมชนออกแบบเอง
3. กำหนดระยะเวลา ที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการเติบโตและจำเป็น
4. รัฐกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แผนยุทธศาสตร์ 5 ปี 10 ปี 15 ปี
5. มีองค์กรเฉพาะด้านที่สนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนโดยอิสระ และมีประสิทธิภาพ เข้าใจชุมชนรวมถึงสร้างความสามัคคีในชุมชน และมีการรับรองการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
6. สถาบันการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการความรู้และการจัดการชุมชนที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว

ภาคใต้

1. การท่องเที่ยวต้องรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่ทำลายวิถีชีวิตเดิม โดยชุมชนต้องคัดกรองคน กลไก ระบบ การบริหารจัดการกันเอง
2. หน่วยงาน ภาครัฐร่วมสนับสนุน คิดร่วม ออกแบบทิศทางเป้าหมายเดียวกัน
3. สร้างกระบวนการทำความเข้าใจ ท่องเที่ยวโดยชุมชน จากฐานราก และคนที่รู้เรื่องจริง
4. ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนดในแผนเรื่องการท่องเที่ยว โดยชุมชนสำรวจ วิจัย วิเคราะห์จุดแข็ง ต้นทุนศักยภาพที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวที่มีเสน่ห์ของชุมชน
5. นโยบายเริ่มทำจากคนที่ทำงานเรื่องท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่เดิม และขยายกลุ่มใหม่ เพื่อเสริมพลังการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายคนทำงาน
6. จัดทำฐานข้อมูลศักยภาพชุมชน เชื่อมโยงองค์กรในท้องถิ่นหนุนเสริมใช้กลไก อปท. ขับเคลื่อนต่อเนื่อง โดยใช้ข้อมูลออกแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
7. ตั้งเป้าหมายที่ชุมชนเข้มแข็งโดยใช้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาทุกเรื่อง

ภาคีสันนิษฐาน
ปฏิรูป ชุมชนเข้มแข็ง

สำนักงานคณะกรรมการ
การเลือกตั้งแห่งชาติ

ใส่ใจ สานพลัง
ภาคีสันนิษฐานปฏิรูปสุขภาวะชุมชนเข้มแข็ง

ครั้งที่ 3